

EEN MERKWAARDIGE HOUTVERZAMELING

G. M. RODING.

Een der moeilijkste problemen, waarvoor een leider van een natuurhistorisch museum zich gesteld ziet, is wel het op aantrekkelijke wijze opstellen van een plantenverzameling in de permanente expositie. Zelfs de moderne chemische industrie is er tot dusver niet in geslaagd een bevredigende oplossing voor dit conserveringsprobleem te vinden. Slechts de allergrootste musea in het buitenland, die over ruime kasmiddelen beschikken, hebben dan ook fraaie botanische showcollecties, die echter geheel uit... nageemaakte planten en bloemen bestaan, vervaardigd uit papier, wasdoek, glas of plastic.

Des te meer moet het ons verbazen, dat men bijna twee eeuwen geleden reeds in staat was collecties van houtsoorten op een dusdanige wijze in te richten, dat ze nu nog op de bezoekers een zeer gunstige indruk achterlieten.

Wij bedoelen hier de xylotheken¹⁾ waarvan er zich momenteel nog drie in ons land bevinden nl. in Enschede (Natuurhistorisch Museum), Franeker (Stedelijk Museum 't Coopmanshûs) en Leiden (Rijksherbarium). Een vierde exemplaar, zowel in afmetingen als ook in opmaak geheel verschillend van de overige drie, bestond uit 68 delen en bevond zich in het Landbouwmuseum te Wageningen; het ging tijdens de tweede wereldoorlog geheel verloren.

Het zijn verzamelingen van houten kistjes

1) Van het Griekse xylon = hout. Gevormd naar analogie van bibliotheek. Het is echter een naamgeving uit later tijd, in de tijd van hun ontstaan sprak men van „Houtverzameling” of „Herbarium Vivum” in boekformaat.

in boekvorm (fig. 1), die naast de beschrijving van een bepaalde boom óók kenmerkende delen als wortel, blad, manlijke en vrouwelijke bloem, vrucht, zaad, kiemplant, doorsneden door een tak, hout en houtskool, stuifmeel en as (de laatsten in afzonderlijke doosjes) bevatten. Bovendien is ieder kistje vervaardigd van het hout van de boomsoort, waarover de beschrijving en inhoud handelen.

Dank zij de nasporingen van Prof. Dr. H. J. Venema te Wageningen is gebleken dat deze drie xylotheken in de jaren 1809—1811 door koning Lodewijk Napoleon geschonken werden aan de hogescholen van Franeker, Harderwijk (nu: Enschede) en Leiden.

Die bevoorrechting van Harderwijk en Franeker boven Amsterdam, Groningen en Utrecht lijkt ons ietwat vreemd, doch wordt begrijpelijker als wij bedenken, dat de beide eersten reeds voor de Franse tijd gedoemd schenen te verdwijnen, wat uiteraard niet naar de zin was van de Nederlanders in de oostelijke provinciën. Blijkbaar om deze aan zich te verbinden bepaalde de koning in 1807 dat de hogescholen van Harderwijk en Franeker „voortdurend zouden blijven bestaan”. Bovendien bezocht Lodewijk Napoleon in 1808 beide hogescholen waarbij hij verklaarde: „dat bij de aanstaande reorganisatie der Akademiën de Koninklijke Universiteit van Leyden wel bijzondere voorregten zal verkrijgen, doch dat de overige Akademiën ook een verbetering van haar lot zullen ondervinden”. Daarnaast beloofde hij hun steun bij de stichting en uitbreiding van de verzamelingen en van de bibliotheken. Waarschijnlijk moeten we

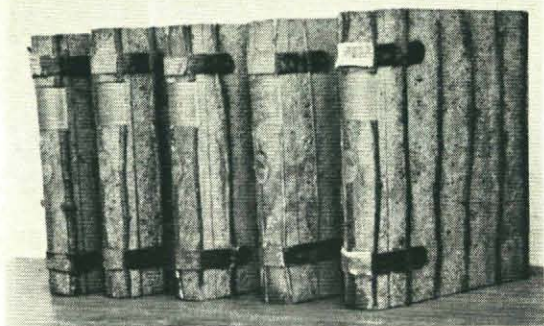

Fig. 1. Vijf delen van de xylotheek in het Natuurhistorisch Museum te Enschede.

dus in dit licht de schenking van de xylotheeken zien.

Bij nauwkeurig onderzoek bleek al spoedig dat deze drie xylotheeken alle van éénzelfde plaats afkomstig zijn, hoewel men er wel twee series en minstens twee verschillende handschriften in kan ontdekken. Ook het aantal delen: Franeker 158, Harderwijk 146 en Leiden 154, loopt niet noemenswaardig uiteen, vooral als we daarbij bedenken dat zij in een onrustige tijd over een grote afstand in gedeelten werden verzonden.

Wat nu de maker-zelf betreft verkeerden we enigszins in het onzekere. In de correspondentie en in de verslagen van senaatzittingen troffen we verschillende namen aan, als Slembach, Dr. Schlaumbach, en Schlumbach. Bij navraag in Neurenberg werd ons echter opgegeven: Ferdinand Alexander von Schlümbach, met als geboortedatum 23 december 1772. Aanvanke-

lijk schijnt hij een militaire loopbaan gevolgd te hebben, want bij de geboorte van zijn zoon in 1798 wordt hij als „pensionierter königlich-bayerischer Rittmeister” vermeld.

Daarna heeft hij zich blijkbaar aan de dendrologie gewijd, want naast de genoemde xylotheeken, publiceerde hij in 1810: „Abbildungen der hauptsächlichsten in- und ausländischen Nadelhölzer, die besonders in Baiern wild gefunden werden, nebst denen dabei sich aufhaltenden Insekten”. Van 1811 of '12 tot 1822 was hij Revierförster te Theta, van 1823—1831 in Röttenbach, Forstamt Hilpoltstein in Mittel-Franken, waar hij op 15 maart 1835 overleed. Was hij al de vervaardiger, in geen geval was hij de uitvinder van de xylotheeken. Zo bezat (bezit?) het museum te Kassel een xylotheek vervaardigd door C. Schildbach, die er in 1788 een beschrijving van gaf en die oorspronkelijk uit 546 delen bestond. Een andere xylotheek was die van Johann Adolf Hildt (1797/1799) met speciaal die houtsoorten, welke belangrijk waren voor de farmacologie en voor de techniek. Deze was (is?) het eigendom van het Farmacologisch Museum te Berlijn. Ook in Frauenberg (Bohemen) en in het Strahovsky-klooster te Praag zijn nog xylotheeken aanwezig.

Tenslotte is er ook nog een xylotheek in onze tijd vervaardigd. Het was de Milaneze museumdirecteur Rafaele Cormio, die er een liet vervaardigen, die in 1934 gereed kwam.

Litteratuur:

- R. Cormio (1936): Die Gemeindexylotheek Cormio-Mailand. Mitt. d. Deu. Dendr. Ges. Jahrbuch 48, p. 161—165.
 H. Höfker (1937): Über Holzsammlungen. Mitt. d. Deu. Dendr. Ges. Jhrb. 49, p. 142—143.
 G. M. Roding (1955): De xylotheek van de Hogeschool van Harderwijk. 20e jaarboek der Ned. Dendr. Ver. p. 161—169 (gepubl. 1957).
 C. Schildbach (1788): Beschreibung einer Holzbibliothek nach selbstgemachtem Plan, bearbeitet von C. Schildbach in Kassel. Journal von Deutschland, 1788.

- H. J. Venema (1938): Naamlijst der houtige gewassen aanwezig in de Xylotheek van het Landbouwmuseum te Wageningen. 13e jaarboek der Ned. Dendr. Ver., p. 117—123.
- H. J. Venema (1939): De Xylotheek van de voormalige hoogeschool en het Rijksatheneum te Franeker. 14e jaarboek der Ned. Dendr. Ver., p. 82—105.

VRAGEN EN KORTE MEDEDELINGEN

Wilde tijlozen. Een aanvulling op het artikel van Dr. W. Beyerinck over *Narcissus pseudo-narcissus* in het jubileumnummer van De Levende Natuur (dec. 1957). De heer W. Korfmaker, bewaker van „de Beer”, heeft mij eens verteld dat hij als jongen te Koudum (Fr.) vroeger elk voorjaar Wilde narcissen ging plukken, langs de westoever van de Morra, in de omgeving van de Galamadammen.

Ir. J. Vlieger en ik hebben vorig jaar vergeefs geprobeerd deze groeiplaatsen terug te vinden. Wij waren, gezien de door de heer Beyerinck vermelde bloeitijd, wel wat aan de late kant (9 april), maar wij hebben zo intensief gezocht, dat ook uitgebloeide exemplaren ons niet waren ontgaan.

De volop bloeiende narcissen in de boerentuintjes van Koudum waren helaas geen wilde.

CHR. G. v. LEEUWEN.

Het voorkomen van de Vale vleermuis (*Myotis myotis Borkh.*) in Nederland. In aansluiting aan het gelijkkluidende artikel in D.L.N. 57 (4) p. 75 (1954) kunnen wij thans enige nadere berichten geven over de verspreiding van onze grootste inlandse vleermuissoort boven de grote rivieren.

Wij meldden reeds de vondst van een geringd ♂ in 1950 in het Fort Honswijk, bij Schalkwijk aan de Lek gelegen, terwijl G. L. van Eyndhoven 2 ongeringde exemplaren in het kasteel Amerongen aantrof, resp. in 1947 en 1953.

De eerste nieuwe melding betreft een ♂ in de kelder onder de toren van de Buurkerk in Utrecht op 12 nov. 1954, in het midden van de stad!

Door de hoge waterstand van de Rijn kon de jaarlijkse census in de kelders van Kasteel Amerongen in 1956 eerst op 13 april gehouden worden. Van Eyndhoven vond toen 2 ongeringde ♀♀ exemplaren van de Vale vleermuis. De vertegenwoordigers van de andere soorten, Watervleermuis, Baardvleermuis, Franjestaart en Groot-oor, waren alle reeds verdwenen. In 1958 werden door ons nog 2 Vale vleermuizen in Kasteel Amerongen waargenomen.

Zowel in 1957 als in 1958 bleek ons, dat in het Fort „Korte Uitweg”, op ongeveer 1.5 km afstand ten N van Fort Honswijk gelegen, een Vale vleer-

muis overwinterde, terwijl wij in de vestingwerken rond Naarden in deze jaren zelfs telkens 2 exemplaren van deze soort vonden. Daar wij tegenwoordig de Vale vleermuizen niet meer ringen, omdat deze grote dieren met hun krachtige kaken de neiging hebben hun ring dicht te bijten, waarvan een ontsteking van de onderarm het gevolg kan zijn, kunnen we in deze gevallen jammer genoeg niet zeggen, of het steeds dezelfde dieren waren. Hoewel het verspreidingsgebied van de Vale vleermuis, dat oorspronkelijk in Nederland ongeveer tot aan de grote rivieren reikte, (het bestaan van een kraamkolonie in Berlicum (N.B.), die in 1945 door oorlogsgeweld vernietigd werd, wijst in die richting), waarschijnlijk is ingekrompen, is het interessant te kunnen constateren, dat verspreide exemplaren nog steeds ten noorden van deze grens in daartoe geschikte schuilplaatsen overwinteren. Dat de forten van de Holl. Waterlinie als schuilplaats daarbij van belang zijn, moge aanleiding zijn deze, bij de huidige oorlogsvoering nutteloze bouwwerken als reservaten te behouden.

P. F. VAN HEERDT.
J. W. SLUITER.

Utrecht, Janskerkhof 3.

Waterpieper. Langs de moerassige oever van een oude Maasarm bij Roermond zag ik van de winter, zoals gewoonlijk 's winters, een aantal piepers. Tot nu toe had ik nog nooit met zekerheid kunnen uitmaken welke soort dit was.

Op 10 februari jl. echter slaagde ik erin, een exemplaar, dat moeilijk kon vliegen, te vangen. Het vogeltje had zwartbruine pootjes, een witte zijvlag aan de staart en een vuilwit wenkbrauwstreepje. Met behulp van „Zien is kennen” en de „Vogelgids” kon ik uitmaken, dat het een Waterpieper was, een soort, die in ons land zelden wordt waargenomen.

Uit dit voorval blijkt m.i. eens te meer, dat de zeldzame waarnemingen van de Waterpieper hier te lande ten dele te wijten zijn aan de moeilijkheid om hem in het veld te herkennen, zoals in „Zien is kennen” wordt vermeld.

Roermond.

M. L. BARTEN.